

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA KONTSENTRATSIYA QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHGA DOIR TADQIQOTLAR TAHLILI

Isroilova Xusnida Adilovna

ADU erkin tadqiqotchisi

<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.02.1.029>

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda kontsentratsiya qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik zaruriyati, bolalarda kontsentratsiya qobiliyatini rivojlanishtirishda ijtimoiy me'yorlarning o'zlashtirilishi, shuningdek bolalarda kontsentratsiyani rivojlantiruvchi asosiy omillar xususida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, konsentratsiya, didaktik o'yinlar, kognitiv harakat, mashg'ulot, ijtimoiy ong, davlat ta'lim standarti, STEAM texnologiya.

АНАЛИЗ ИССЛЕДОВАНИЙ ПО РАЗВИТИЮ КОНЦЕНТРАЦИОННОЙ СПОСОБНОСТИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ДОШКОЛЬНИКА

Исраилова Хуснида Адиловна

независимый исследователь АГУ

Абстрактный: В данной статье рассматривается педагогическая необходимость развития способности к концентрации внимания у детей дошкольного возраста, усвоение социальных норм в развитии способности к концентрации внимания у детей, а также основные факторы, развивающие концентрацию внимания у детей.

Ключевые слова: дошкольное образование, концентрация внимания, дидактические игры, познавательное движение, обучение, общественное сознание, государственный образовательный стандарт, STEAM-технология.

ANALYSIS OF RESEARCH ON THE DEVELOPMENT OF CONCENTRATION ABILITY IN PRE-SCHOOL CHILDREN

Israilova Husnida Adilovna

ASU free researcher

Abstract. This article discusses the pedagogical necessity of developing the ability to concentrate in children of preschool age, the assimilation of social norms in the development of the ability to concentrate in children, as well as the main factors that develop concentration in children.

Key words: preschool education, concentration, didactic games, cognitive movement, training, social consciousness, state educational standard, STEAM technology.

Kirish. Bugungi kunda uzluksiz ta'limning muhim bo'g'ini bo'lgan maktabgacha ta'lim bosqichiga e'tibor har qachongidan ortib bormoqda. Respublikamiz ta'lim-tarbiya tizimining boshlang'ich poydevori bo'lgan maktabgacha ta'limni sifatli va zamon talabi darajasida tashkil etilishini ta'minlash borasida keng qamrovli islohotlar, qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining xarakteriga ko'ra ta'lim-tarbiya mazmunini tarbiyalanuvchilarni ijtimoiylashtirish, ijtimoiy ong va tafakkurini, dunyoqarashini rivojlantirish doirasida ishlab chiqish davr talabidir. Bu o'rinda bolalarning yosh va psixologik xususiyatlari, muassasa joylashgan geografik muhit, tolerantlik tamoyillari, milliy va umuminsoniy qadriyatlar mushtarakligi hamda demografik vaziyat inobatga olinmog'i maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, ta'lim-tarbiya mazmunini zamon talablariga mos shakllantirishda dunyodagi globallashuv jarayoni tamoyillari, xorijiy ilg'or tajribalar, mutaxassis olimlarning ilmiy-nazariy, metodik xarakterdagi g'oyalari va qarashlariga tayaniladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari mazmunini shakllantirishda albatta pedagogik va psixologik qonuniyatlar, tamoyillar, shart-sharoitlar, omillar va boshqalar inobatga olinmog'i zarur.

Adabiyotlar sharhi. Xususan, maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni maktab ta'limiga sifatli tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash,

ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori qabul qilindi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori [1] da mavjud tizimli kamchiliklar, maktabgacha ta'lim sohasida davlat siyosatini to'liq amalga oshirishga to'sqinlik qilayotgan sabablar ko'rsatilgan.

Maktabgacha yoshdagi bolalar Davlat ta'lim standartlariga muvofiq quyidagi umumiy muhim kompetentsiyalarni egallashi lozim bo'ladi: kommunikativ, o'yin, ijtimoiy, bilish kompetentsiyalari. Mazkur kompetentsiyalarni egallashi bolaning yosh, ijtimoiy, jismoniy va aqliy rivojlanish jarayonining natijasi sifatida qaraladi. Mazkur rivojlanish jarayonida konsentratsiyaning ahamiyati katta bo'lib, bu xususidagi ilmiy tadqiqotlarning salmog'i kengayib bormoqda. Amaliy jihatdan esa bolaning konsentratsiyasini rivojlantiruvchi, diagnostika qiluvchi, baholovchi metodlar ortib borishi bolalar yashovchi ijtimoiy muhit, jamiyatning modernisatsiyalashuvi, globallashtirish jarayonlarining bolalarga bo'lgan ta'sirida namoyon bo'lmoqda. Keng jamoatchilik, pedagoglar, shifokorlar, ota-onalar, barcha bolalar bilan bog'liq kasbiy faoliyatda konsentratsiya masalasi alohida o'rin egallaydi.

Muhokama va natija. Ko'plab tadqiqotlarda maktabgacha yoshdagi bolalardagi konsentratsiya qobiliyati ulardagi bir qator qobiliyatlarning rivojlanishi uchun asos bo'lishi ta'kidlab o'tilgan. Shunday tadqiqotlardan birida maktabgacha ta'limda bolalarning ijtimoiy intellektini rivojlantirish jarayoni ularning aqliy rivojlanishi, turli ruhiy jarayonlar – diqqati, axborotni tushunishi, mulohaza yurita bilishi, idrok etish, ma'lumotlarni esda saqlash, fikrlash va muammoni hal qila olishi bilan tavsiflanishi keltirib o'tilgan. [2;10b]

Maktabgacha yoshdagi bolalarda konsentratsiya qobiliyati ularning kognitiv rivojlanishi uchun muhim shart-sharoit vazifasini o'taydi. Sh.Xo'jamberdieva o'z tadqiqotida bolalarni badiiy asarlar bilan tanishtirish orqali kattalar bilan muloqot qilishdan zavq olish, o'qib berilayotgan asarni qiziqish bilan, diqqat bilan tinglash; asardan chalg'imaslik, takroriy tinglanayotgan tanish asarlar (ertak, hikoya va she'rlar)ni o'rganishda qahramonlarni illyustratsiya va o'yinchoqlar orqali nomlarini ayta bilish; badiiy asarlar mazmunini so'z, harakat, imo-ishoralar orqali ko'rsatib bera olishi; tanish she'rlardagi so'zlar va qatorlarni eslab qolish asosida o'z nutqida ifoda eta olishga intilish; kichkintoylarga mo'ljallangan kitoblardagi illyustratsiyalarni ko'zdan kechirishga qiziqish bildirish kabilarda namoyon bo'lishini keltirib o'tgan. [3;14b] Ta'kidlash lozimki, bolalardagi hikoya va ertaklarni tushunishi, anglashi, so'zlab berishi ularning konsentratsiya qobiliyati bilan uzviy bog'liq.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda konsentratsiya qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik zarurati maktabgacha ta'lim pedagogik amaliyotida yangi yondashuvlar, texnologiyalarning keng va izchil joriy etilishi bilan izohlanadi. Z.M.Ashurova maktabgacha ta'limda STEAM texnologiyasini tatbiq etishga doir bo'lib, bundan asosiy maqsad bolalarda tadqiqotchilik qobiliyatini rivojlantirishdan iborat ekanligini ta'kidlab o'tadi. STEAM texnologiyasi markazida muammoli vaziyat turadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatida diqqatni faoliyatga qaratish; tanqidiy fikrlash; o'z fikrini mustaqil va aniq bayon eta olish; hamkorlikda ishlay olish; fazoda fikrlash; konstruktorlik faoliyatiga oid ko'nikmalar; tabiatni sevish va undagi hodisalarning o'zaro bog'liqligini tushunib anglash; estetik didning shakllanganligi; texnik faoliyatga qizish; mantiqiy amallarni tushunish ko'nikmalari vujudga keladi. [4;17b]

B.X.Isaqulova o'zining didaktik o'yinlar vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o'rgatish metodikasini takomillashtirish borasidagi tadqiqotida didaktik o'yinlarning xususiyatlarini tahlil qilib, maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o'rgatish jarayonida ahamiyatli bo'lgan quyidagi xususiyatlarni aniqlashtiradi. Jumladan, didaktik o'yinlar bolalar faoliyatining ruhiy jarayonlarini (sezgi, idrok, fikrlash, tasavvur, xotira, ye'tibor, nutq, harakat) faollashtirishini keltirib o'tadi. [5;14b] Demak, didaktik o'yinlarning pedagogik samaradorligi bolalar faoliyatining ruhiy jarayonlari, jumladan konsentratsiya qobiliyati bilan uzviy bog'liq.

Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarda loyihalash kompetentsiyasining rivojlanishi ham ulardagi konsentratsiya qobiliyati bilan bog'liqlikda rivojlanadi. Loyihalash (lot. projectus – oldinga tashlangan) – amalga oshirish natijasida yangi mahsulot namunasi va uni olish usul, metod va texnologik ketma-ketligi yaratiladigan intellektual harakatlar majmui. D.D.Zuparova o'z tadqiqotlari natijasida, maktabgacha katta yoshdagi bolalar loyihalash kompetentsiyasini rivojlantirish bolalarni loyiha faoliyati

orqali tahliliy fikrlashga o'rgatib borish ularning kelajakda barkamol inson bo'lib shakllanishi uchun sharoit yaratishini ta'kidlab o'tgan. [5;11b]

Bolalarda kontsentratsiya qobiliyatini rivojlanishi ularda ijtimoiy me'yorlarni o'zlashtirishiga ham ta'siri kuchli. G.A.Ruzieva o'z tadqiqotida maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy intellektni rivojlantirish masalalarini tadqiq qilgan. Bolalarning "ijtimoiy intellekti – bu atrofdagi olamni, dunyoni samarali idrok etish va anglash uchun imkoniyat yaratadigan individual bilim tajribasini tashkil etishning o'ziga xos shakli. Ijtimoiy intellektual tarbiya atrof, dunyo haqidagi mavjud bilimlarning o'zaro ta'sirini anglatishni, ularni tizimlashtirishni, qiziqishlarni, ko'nikmalarni, xotirani, idrokni, fikrlashni, ya'ni barcha aqliy qobiliyatlarni shakllantirishni va rivojlantirishni o'z ichiga oladi". [6;15b] Pedagogik kuzatishlar ijtimoiy odob-axloq me'yorlaridan og'ish kuzatilgan bolalarda diqqat yetishmovchiligi, diqqatini bir joyga to'play olmasligi kabi holatlar mavjudligini ko'rsatadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kontsentratsiya qobiliyati kundalik-hayotiy faoliyatda ham ularning kuzatuvchanligida ham namoyon bo'ladi. Maktabgacha bo'lgan bolalarda muloqotga doir tadqiqotida A.Isaboeva bolalar "atrofdagilarga taqlid qilganlari holda nafaqat to'g'ri talaffuzni, so'zni qo'llash, iboralar tuzish sirlarini, balki kattalarda uchraydigan nutq nomukammalliklarini ham o'zlariga qabul qilib oladilar" [7;11b] degan xulosaviy mulohazani keltirib o'tgan.

Xulosa. Maktabgacha yoshdagi bolalardagi intellektual va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning muhim pedagogik sharti, ta'lim faoliyatlari jarayonida erkin ijodiy muhitning yaratilishi, tarbiyachilar va bolalarning birgalikdagi munosabatlari va o'zaro hamkorlikdagi harakatiga asoslangan o'qitish jarayonini yo'lga qo'yishdan iboratligini ilmiy jihatdan asosladi. Tadqiqotchi F.Shermonova bilvosita hozirgi globallashuv davrida bolalarda bolalar avvalgiga nisbatan ko'p axborot iste'mol qilishiga e'tibor qaratib, "bola ta'lim-tarbiya jarayonida o'z bilim va imkoniyatlari darajasini bilib yurishi, axborotlarni qabul qilishi, saralashi, qayta ishlashi, ulardan keladigan ijobiy natija va oqibatlarini diqqat markazida tahlil qila olishi, boshqalarning fikr-g'oyalari idrok qilishi, o'z barqaror nuqtai nazariga ega bo'lishi, o'z g'oyalari boshqa g'oyalarga taqqoslashni o'rganishga majburligi hozirgi elektron asr – XXI asr talabiga aylandi" [8;51b] ta'kidlab o'tadi.

Umuman olganda, bolalardagi me'yordan ortiq axborot iste'moli ularning kontsentratsiya qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ham mazkur tadqiqot ishida ko'rsatib o'tilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrda "2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2707-sonli Qarori / O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017-y., 1-son, 11-modda, 35-son, 923-modda; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 31.07.2018-y., 06/18/5483/1594-son; 01.01.2020-y., 07/20/4555/4257-son.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-sentyabrda "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3261-sonli Qarori / O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017-y., 37-son, 984-modda; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 09.10.2020-y., 07/20/4857/1357-son.

Ruziyeva G.A. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tayyorlov guruhi bolalarining ijtimoiy intellektini rivojlantirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) avtoref. – T.: 2023. – B. 10 (43).

Xo'jamberdieva Sh.K. Maktabgacha yoshdagi bolalarni badiiy asarlar bilan tanishtirishning metodik asoslarini takomillashtirish: pedagogika fanlari fan doktori (DSc) avtoref. – Namangan, 2023. – B. 14 (76).

Ashurova Z.M. Maktabgacha ta'limda STEAM texnologiyasidan foydalanishning didaktik mexanizmi: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) avtoref. – Buxoro, 2023. – B. 17 (52).

Isaqulova B.X. Didaktik o'yinlar vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o'rgatish metodikasini takomillashtirish (tayyorlov guruhlari misolida): pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) avtoref. – Toshkent, 2023. – B. 13 (53).

Zuparova D.D. Maktabgacha katta yoshdagi bolalar loyihalash kompetensiyasini dizayn asosida rivojlantirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) avtoreferati. – T.: 2023. – B. 11 (60).

Ruziyeva G.A. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tayyorlov guruhi bolalarining ijtimoiy intellektini rivojlantirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) avtoreferati. – T.: 2023. – B. 15 (43).

Isabayeva A.Y. Maktabgacha yoshdagi bolalarni muloqotga o'rgatish texnologiyalarini takomillashtirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) avtoreferati. – Namangan, 2023. – B. 11 (51).

Shermanova F.D. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarning intellektual va ijodiy qobiliyatlarini mediata'lim texnologiyalari asosida rivojlantirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) avtoreferati. – Toshkent, 2023. – B. 11 (51).